

Ковальчук (Демчик) К. І. Способи формування ціннісного ставлення до живопису у дітей старшого дошкільного віку / К. І. Ковальчук (Демчик) // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2006. – Вип. ІХ. – С. 108–111.

УДК 372.3:37.036:75

Ковальчук К. І.,

аспірантка кафедри дошкільної педагогіки

Національного педагогічного університету

імені М.П.Драгоманова

СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИВОПИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Автор статті пропонує способи формування у дітей шостого року життя особистісно-ціннісного ставлення до живопису, які в достатній мірі мають спонукати дітей до відображення та прояву в процесі художньо-творчої діяльності своїх емоцій, почуттів, які виникли внаслідок їхнього „спілкування” з творами живопису.

Ключові слова: особистісно-ціннісне ставлення, художньо-естетичне виховання, рівні сформованості.

В умовах сучасного реформування дошкільної освіти, зокрема особистісно-орієнтованих технологій навчання та виховання, проблема художньо-естетичного виховання дошкільників засобами живопису є актуальною і вимагає створення нових теорій та впровадження новітніх методик. Разом з тим, практика сьогодення зумовлює розгляд значимості мистецтва живопису в процесі формування особистісно-ціннісного ставлення старших дошкільників до художніх картин як до духовних цінностей людства.

Окремими питаннями досліджуваної проблеми займалися науковці як в радянські часи (Н.О.Ветлугіна, М.В.Вовчик-Блакитна, Н.М.Зубарева, В.О.Єзикеєва, Н.Т.Кириченко, Т.С.Комарова, В.Б.Космінська, Н.П.Сакуліна, Є.О.Фльоріна та ін.), так і у сьогодення (Е.В.Белкіна, Г.О.Підкурманна, М.В.Роганова, Р.М.Чумічова та ін.). Проте, не досить розглянутий, на наш погляд, ціннісний фактор виховного впливу творів живопису, процес духовного збагачення дошкільників шляхом ознайомлення з кращими здобутками людської культури тощо.

Аналізуючи отримані результати констатувального експерименту, нам вдалося встановити таку своєрідність: діти шостого року життя деякою мірою здатні до відображення та прояву в процесі художньо-творчої діяльності своїх емоцій, почуттів, які виникли внаслідок їхнього спілкування з творами живопису. Звичайно, цей прояв не повністю реалізується в практиці роботи з дітьми, а тому дане питання, з нашої точки зору, залишається відкритим і потребує відповідної корекції.

Враховуючи це, ми виявили вихідні **рівні** сформованості особистісно-ціннісного ставлення дітей шостого року життя до творів живопису.

Високий рівень притаманний дітям, які цікавляться мистецтвом живопису, розрізняють та вміють характеризувати жанри живопису (пейзаж, натюрморт, портрет, жанровий живопис), основні засоби художньої виразності, використані художником при написанні картини; вони здатні до естетичної оцінки творів живопису, елементарної вербалізації своїх оцінних суджень, їм властиве естетичне співпереживання, позитивна оцінка зусиль та результатів праці дорослого (у цьому випадку – художника), а також діти вміють виявити особистісне ставлення до творів живопису в процесі власної художньо-творчої діяльності під час малювання на спеціальних заняттях з образотворчого мистецтва та поза ними; у них простежуються елементи рефлексивної оцінки. За даними нашого констатувального експерименту, таких дітей виявилось в обох експериментальних групах 11,1%.

Старші дошкільники *середнього рівня* виділяють твори живопису серед інших мистецьких творів, вміють розрізняти жанри живопису, та не можуть охарактеризувати засоби художньої виразності, притаманні тому чи іншому жанру; зміст і настрої твору живопису визначають примітивно, лише за допомогою дорослого; для них також характерне естетичне співпереживання, висловлення своєї оцінки даного твору, але мотиви написання художником тієї чи іншої картини вони пояснити не можуть. Діти даного рівня відображають особистісне ставлення до картин у процесі власної творчої роботи, використовуючи багатство палітри кольорів, композиційного вирішення, але при цьому не можуть пояснити мотив вибору фарб, ліній, композиційної побудови. Дітей даного рівня переважна більшість — 57,1 %.

Інтерес до творів живопису та вміння виділяти їх серед інших видів образотворчого мистецтва у дітей *низького рівня* відсутній. Вони із труднощами розрізняють жанри живопису, охарактеризувати зміст, засоби художньої виразності та настрої картини без допомоги не можуть; вербалізуючи свою оцінку та ставлення до твору живопису, обмежуються стандартними відповідями типу „подобається” чи „не подобається”, не пояснюючи мотивації своїх суджень. В обох експериментальних групах дітей з низьким рівнем сформованості особистісно-ціннісного ставлення виявилось 31,8 %.

В науково-методичній літературі трапляється також виділення *нульового рівня*. На наш погляд, до даного рівня ми не можемо віднести дітей шостого року життя, оскільки вони здатні до елементарної естетичної оцінки творів живопису (позитивної або негативної).

Слід зазначити, що у методиці художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчих мистецтв виділяють **три групи естетичних оцінок**:

1. Емоційна оцінка, тобто дитина перераховує предмети, події, людей, зображених на картинах, без їхньої характеристики; вона радіє не самому образу, а зображенню знайомих предметів. Така оцінка, на наш погляд,

характерна для дітей з *низьким рівнем* особистісно-ціннісного ставлення до творів живопису.

2. Оцінка настрою картини, тобто дитина проникає в художню сутність картини, її естетики, сприймає набагато глибше і більше, ніж закладено у зовнішніх ознаках зображеного на картині; переживає задум художника. Така оцінка притаманна дітям шостого року життя з *високим рівнем* особистісно-ціннісного ставлення до творів живопису.
3. Оцінка на основі естетичної насолоди, тобто у дитини в процесі оцінки виникають думки, переживання художніх образів. Дитина бачить та усвідомлює окремі естетичні якості предметів. До такої оцінки схильні також діти *високого рівня* особистісно-ціннісного ставлення до творів живопису.

Аналізуючи результати проведеного констатувального експерименту, у нас склалась думка, що в чистому вигляді означені естетичні оцінки ми не побачили. Спостерігаючи за оцінювальними діями дітей досліджуваних груп, ми виявили, що оцінка настрою картини присутня, разом з тим емоційна оцінка перепліталась з оцінкою на основі естетичної насолоди (при цьому остання переважала).

Відповідно до визначених рівнів, нами було встановлено поетапність формування естетичного ставлення старших дошкільників до живопису за даними констатувального експерименту (див. Рис. 1). На початковому етапі ставлення дітей до творів живопису має *утилітарно-практичний* характер. Маємо на увазі те, що діти ставляться до творів живопису як до „гарної картинки” для прикраси кімнати. Інакше кажучи, на даному етапі ставлення старших дошкільників виявляється суто споживацьким. На запитання „Для чого художники створюють картини?” найпоширенішими були відповіді такого формулювання: „Щоб було гарно”, „Щоб можна було повісити на стіну і дивитись” тощо.

Враховуючи це, наступний етап експериментального дослідження був спрямований на формування особистісно-ціннісного ставлення до живопису,

разом з тим, на піднесення на вищий щабель ставлення, – *компенсаторний* (відповідно до назви однієї з функцій мистецтва). Тобто, даний вид ставлення свідчить про значимість мистецтва живопису для дітей як компенсацію життєвої гармонії. Старші дошкільники віднаходять у творах живопису та в безпосередній художньо-творчій діяльності позитивні моменти, які з позиції дорослих не настільки значні. Наприклад, після сприймання картини Ф.Васильєва „Мокрий луг” діти в своїх малюнках частково відображували стан природи після дощу, однак, гамма теплих, сонячних кольорів переважала. При цьому діти аргументували дані зображення тим, що їм більше подобається, коли природа „сонячно посміхається”, інакше кажучи, вони створювати гармонійне доповнення до існуючого реального оточення.

Найвищим щаблем особистісно-ціннісного ставлення дошкільників до живопису ми визначаємо *ціннісно-естетичний*, який має гносеологічне спрямування, тобто коли процес пізнання дітьми засобів виразності, колориту, композиції, ритму, змісту творів живопису набуває характеру естетичної насолоди. Через позитивні образи (максимально наближені до реальних), події, явища, відображені в творах живопису, мистецтво моделює мікросвіт кожної дитини, в якому картини займають значиме місце як духовні скарби.

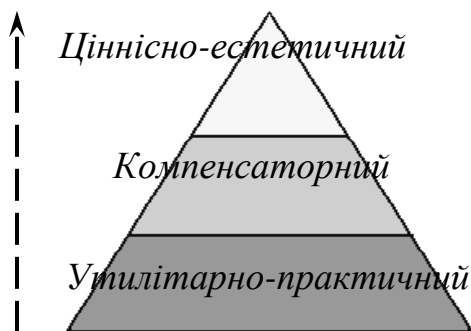

Рис. 1. Поетапність формування особистісно-ціннісного ставлення старших дошкільників до творів живопису

Реалізація розробленої нами методики формування особистісно-ціннісного ставлення дітей шостого року життя до живопису здійснювалася на навчальних заняттях й поза ними, а власне експериментальна робота спрямовувалася за чотирма *критеріями* оцінки практики та ставлення

старших дошкільників до живопису: візуально-емоційним, інформаційно-пізнавальним, оцінювальним і художньо-творчим. Для підсилення невимушеності та зацікавленості дітей творами живопису, ми ввели кілька фантастичних персонажів: Пензлярчик, Палітринка та Їжачок-Кольоровичок, які супроводжували дітей чарівною країною Різнобарвією.

На **першому** етапі формувального експерименту ми здійснювали безпосереднє спілкування з творами живопису. Даний етап передбачав формування емоційного ставлення дітей до живопису за **візуально-емоційним критерієм**: емоційної готовності до сприймання творів живопису у процесі візуального контакту з ними; зацікавленості та вміння зосередитись на сприйманні творів живопису; активізації емоцій та почуттів, що виникають в процесі „спілкування” дошкільників з мистецтвом живопису. Цей етап характеризувався утилітарно-практичним ставленням дітей до живопису.

Основними формами роботи на даному етапі дослідження були нетрадиційні заняття з образотворчого мистецтва: заняття-казка „Історія однієї картини” та заняття-подорожі чарівною країною Різнобарвією „Про що співають фарби”, „Заквітчана зима”, „Чарівні струмочки”, „Фруктова колискова”.

Для розв’язання визначених завдань даного етапу експерименту ми використовували художні розповіді про живопис в цілому, натхненну працю художників та про зміст творів живопису, використовували демонстраційно-наочний матеріал (репродукції картин, предметні картинки з теми „Пори року”); проводили дидактичні ігри „Закінчи казку по-своєму”, „Відгадай загадку”, „Чи так буває?”; створювали ігрові ситуації, використовуючи фантастичного героя Палітринку. Музичним супроводом на даних заняттях були твори Л.Бетховена „До Елізи”; Р.Шумана „Дитячі сцени. Фрагмент” та П.Чайковського „Пори року”.

Другий етап (формування компенсаторного ставлення) передбачав роботу за **інформаційно-пізнавальним критерієм**, тобто виявлення

здатності дошкільників до пізнавально-дослідницької діяльності в процесі сприймання творів живопису та стимулювання зацікавленості дітей для отримання певних знань про різножанровість (пейзаж, натюрморт, портрет, жанровий живопис); виразно-зображувальні засоби (колір, колорит, ритм, композиція, малюнок), що використовуються художниками; про матеріали, які потрібні для створення живописних картин (фарби, папір, пензлі, палітра, тощо), а також особливості розуміння та використання спеціальних термінів. Для реалізації зазначених завдань було здійснено поєднання методів і прийомів репродуктивного та пошукового характеру: художні розповіді про творчість художників, їхні творчі доробки; відвідування творчої майстерні митця й спілкування з ним; безпосереднє спостереження дітей за процесом створення художником картин.

Як зазначають дослідники О.Кононко та Е. Белкіна, „особливу роль у становленні образотворчої діяльності відіграє розвиток у дошкільників художнього сприймання при ознайомленні з творами живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва” [1, с.144]. Тому для ефективності формування у старших дошкільників естетичних почуттів та в нашій практиці ми використовували екскурсії: в картинну галерею (уявна) – „В гостях у Пензлярчика” (натюрморт і портрет) та до майстерні художника (явна) – „Як народжується картина”; спеціальні заняття з образотворчого мистецтва „Вальс осінніх барв” та „По той бік рамки” (пейзаж). Для занять використовувались класичні музичні твори А.Вівальді „Пори року”, П.Чайковського „Лускунчик” („Вальс квітів”), Ф.Шопен „Ноктюрн № 2. Фрагмент”, а також сучасна музика – мелодія пісні групи „Enigma” – „Мрія дельфіна”.

Для ефективності формування особистісно-ціннісного ставлення старших дошкільників до живопису проводилась екскурсія до майстерні художника. Зазначимо, що на підготовчому етапі під час бесіди стосовно того, де можна побачити твори живопису, лише один дошкільник відповів: „Біля художника, у його кабінеті”, тобто, – в майстерні. Беручи до уваги це та враховуючи мету

і завдання даного етапу експерименту, нами було організовано екскурсію до майстерні Заслуженого художника України Б.М.Негоди, за темою „Як народжується картина”.

На **третьому** етапі формувального експерименту ми проводили роботу за **оцінювальним критерієм**, за допомогою якого створювали розвивальне середовище для естетичної оцінки та вербалізації власного оцінного ставлення творів живопису дітьми шостого року життя. При цьому формували інтерес, зацікавлення, потребу в спілкуванні дошкільників з творами живопису. Зауважимо, що третій та наступний, четвертий етапи дослідження відповідали найвищому шаблю особистісно-ціннісного ставлення дітей до творів живопису – ціннісно-естетичному.

Проведено заняття-екскурсію „У Художньому музеї” (уявна) та інтегроване заняття „Як прикрасити картину”. Зауважимо, що в практиці музейної педагогіки ознайомлення з творами живопису проходить у три етапи. І саме третім етапом є проведення заняття після екскурсії до музею, на закріплення знань, оцінок, вражень та ціннісного ставлення до творів живопису.

Дане інтегроване заняття виявилось, на наш погляд, оптимальним варіантом стимулювання особистісно-ціннісного ставлення старших дошкільників до творів живопису. Безумовно, інформацію про оформлення картин та їхні розміри можна було б викласти під час бесіди, але наші спостереження показали, що заняття, яке поєднує виклад інформації та практичну роботу дітей, ефективно діє на засвоєння інформаційного матеріалу, підвищує інтерес та активізує творчу уяву дошкільників, сприяє розкриттю творчого потенціалу, розкриває ціннісний аспект сприймання дітьми творів живопису.

Останній, **четвертий етап** формувального експерименту був спрямований на розвиток вміння дітей шостого року життя відобразити особистісно-ціннісне ставлення до творів живопису у процесі власної художньо-творчої діяльності. Проводячи на даному етапі роботу за

художньо-творчим критерієм, ми здійснювали формування здатності до творчого вияву набутих знань і здібностей в процесі власної художньо-творчої діяльності (зокрема, в малюванні) та самостійної образотворчої діяльності (малювання картин на теми творів художників); вміння користуватися засобами художньої виразності, характерними для живопису.

Для цього проводилась гра-малювання „Я пензлем казку розповім”, яка передбачала колективне виконання малюнків для дитячої картинної галереї. Для цього дітям роздали аркуші нерівної форми (форми плями), а готові дитячі роботи наклеювались на великий лист ватману у формі палітри.

Таким чином, зазначені способи формування особистісно-ціннісного ставлення старших дошкільників до творів живопису є ефективними та сприяють розвиткові художньо-естетичних здібностей дітей, вправлянні у виявленні оцінних суджень; створюють оптимальні умови для досягнення (хоч і на початковому рівні) національно-культурних цінностей дітьми шостого року життя. Разом з тим, проведена нами робота підтверджує правомірність виділених етапів формування особистісно-ціннісного ставлення до творів живопису і врахування специфіки педагогічної роботи на кожному з них. Порівнюючи ціннісне ставлення дітей до творів живопису на різних етапах, ми відмітили, що, наприклад, на ціннісно-естетичному етапі судження дітей були вже вищого порядку, наприклад: „Картини створюють для того, щоб роздивлятись їх”, „Щоб дивитись на картину і згадувати маму і себе” (мається на увазі портрет).

Список використаних джерел та літератури

1. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / О.Л.Кононко. — К.: Ред. журн. „Дошкільне виховання”, 2003. — 243 с.

Summary. The author of the article offers forming methods at children in a sixth year life of the personality-valued attitude toward painting, which in a

sufficient measure must induce children to the reflection and display in the process of artistically-creative activity of the emotions, senses which arose up as a result of their „intercourse” with works of painting.

Key words: personality-valued appeal, artistic-aesthetically education.